

כי בריאת העולם היתה כדי שיזכו הנבראים על ידי השתדלותם ולא יאכלו 'נהמא דכיסופא' כידוע, ועל ידי טרחתם בששת הימים הקודמים, יזכו לאכול ביום השבת, בעולם שכולו שבת ומנוחה וקדושה. אבל מצד האדם, שיצר לבו רק רע ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, הוצרך להקדים לפניו טיוע מן השמים בקדושת הש"י ביום השבת, שיושפע ללב האדם שפע קדושה בלא השתדלותו, וזה לו הכנה וטיוע לששת ימי המעשה הבאים, שלא ישקע בכל עיסוקיו הארציים, וישתדל ויעמול בדברים שלמעלה מן השמש, עד שיזכה לקדושת השבת הבאה על ידי השתדלותו בימי המעשה.

וכן כל שבת כן היא — ראשונה לשלאחריה ואחרונה לשלפניה; השבת הקודמת משפעת קדושה לעבודה של ששת הימים הבאים, ועבודת ששת הימים מהוים הכנה לקבל הקדושה של שבת הבאה. (עפ"י ישראל קדושים — עמ' 68; קדושת השבת — ב (עמ' 10); מחשבות חרוץ — עמ' 150, 193. וע"ע: רסיסי לילה — מח, עמ' 105; תקנת השבין עמ' 104, 137).

דף ע

'חילוק מלאכות מנין... התורה רבתה מיתות הרבה על חילול אחד... מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל שהוא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה' — ואם תאמר: אם כן אפילו בשגגת שבת וזדון מלאכות יתחייב על כל אחת ואחת? יש לומר: סברה היא בזה שאינו חייב אלא אחת, לפי שהקרבת בא על השגגה והלא שגגה אחת היא. (תוס' הרא"ש. וכן פרש הריטב"א את שאלת הגמרא דלעיל 'מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא' — כלומר, גם ברישא יתחייב על כל מלאכה ומלאכה, מדין 'חילוק מלאכות'. ועל זה תירץ רב נחמן: התם חדא שגגה הכא טובא שגגות).

האחרונים חקרו האם יש 'חילוק מלאכות' ביום הכיפורים אם לאו. ויש שכתבו שתלוי הדבר במקורות הדין; לפי דרשות שמואל ורבי נתן, לא נאמר דין זה אלא בשבת. ואולם דרשת רבי יוסי מועשה מאחת מהנה לא נאמרה בשבת דוקא, שהרי הכתוב הוזה מדבר בכל חייבי כריתות שחייבים בחטאת. ולפי שיטתו יש חילוק מלאכות ביום הכיפורים, להתחייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה. (ע' שער המלך — ריש הלכות שמיטה ויובל; טורי אבן — מגילה ז: פני יהושע כאן; מנחת חינוך — ש"ב-ד).

מדברי התוס' רי"ד (להלן קלח.) יש ללמוד נפקותא נוספת בדין 'חילוק מלאכות' — לענין דין התראה; העושה מלאכה בשבת צריך לפרש לו בשעת ההתראה משום איזו מלאכה הוא מתחייב, שהואיל ולמדו חילוק מלאכות לשבת, הרי זה כאילו כתוב 'לאו' על כל מלאכה ומלאכה בנפרד. (וכן משמע בספרי — שלח, ק"ג. ובמנחת חינוך (לב) נסתפק בדבר).

[ובזה מובן מה שלמדו (במכות כא:): חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ביום טוב, (ותמהו האחרונים הלא ביום טוב אין שם קרבן אלא 'לאו' בלבד, מה נפקותא בחילוק מלאכות) — כלומר, ביום טוב די להתרות משום 'לא תעשה כל מלאכה' ואין צורך לפרש את שם המלאכה. שמעתי מרע"כ שיחי'].

(ע"ב) 'ושמואל, אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת לא משמע ליה' — התוס' דנו כיצד שמואל חולק על התנאים, רבי יוסי ורבי נתן. וכתבו שצריך לומר שקבלה היתה לו מרבתי לדרוש כך.

(עיין עוד בענין זה במובא בברכות כג, כמה דוגמאות לדברי שמואל שהם חלוקים על הברייתות. וכן יש לציין הגמרא לעיל סג. 'פליגא דשמואל' וברש"ש שם. ושמא בכל אותן מקומות יש לפרש כדברי התוס', שקיבל מרבתינו. וכן יש לומר אצל שאר אמוראים ראשונים, שמצינו לפעמים שאינם תואמים עם הברייתות. ע"ש.)
 והרש"ש כתב שאין לחוש בכך, מפני שהדין מוסכם על הכל, ושמואל לא בא אלא לדרוש את הכתוב, הלכך יכול הוא לחדש דרשה שלא שערום התנאים. (וכע"ז ביומא פה, שמואל דרש בשונה משאר התנאים, והסיקו שם כמותו).

'בעא מיניה רבא מרב נחמן: העלם זה וזה בידו מהו? אמר ליה: הרי העלם שבת בידו ואינו חייב אלא אחת' — שהרי אנו רואים במשנתנו, שכל שידיעתו מתמעטת — חיובו מתמעט, הלכך כשהעלם זה וזה בידו, דין הוא שלא יתחייב יותר מאחת, שהרי ידיעתו פחותה ממי שידוע ממלאכות ושוגג בשבת.

'אדרבה, הרי העלם מלאכות בידו וחייב על כל אחת ואחת' — שהרי על מה חייבה תורה קרבן — על השגגה, וכל שכן זה שמרובות שגגותיו, ששוגג בשבת ושוגג במלאכות, יש לו להתחייב על כל מלאכה ומלאכה. (עפ"י בעל המאור.

א. גם בירושלמי משמע (בדברי ר' זעירא) כסברה האחרונה.

נמצא לפי באור זה, שלפי שני הצדדים בספק, יש ב'העלם זה וזה' סברה גדולה יותר מאשר בהעלם אחד בלבד; או לחייב אחת על כולן — שהרי ידיעתו פחותה, או לצד השני, לחייב על כל אחת ואחת — שהרי שגגותיו מרובות יותר. ובוה מבואר מדוע לא דנו בגמרא לדייק מהמשנה כאחד מן הצדדים, מכך שלא נקטה אלא שגגת שבת או מלאכות לבדן ולא העלם זה וזה — כי נקטה המשנה חידוש יותר. כן מבואר בבעל המאור. והפני יהושע כתב לתרץ זאת בדרכים אחרות.

ב. ע"ע בתוס' (סד"ה אמר) שפרשו סברת רב נחמן באופן אחר.

'אלא אמר רב אשי: חזינן, אי משום שבת קא פריש הרי העלם שבת בידו ואינו חייב אלא אחת, ואי משום מלאכה קפריש הרי העלם מלאכות בידו...' — ערש"י ותוס' כמה פירושים. והריטב"א (כאן ובשבועות) הביא פירוש נוסף בשם רבנו ידידיה: כגון שכשעשה המלאכות גערו בו סתם ואמרו לו 'מה אתה עושה', ואם כשפירש השיב ואמר 'וכי שבת היום' — ודאי משום שבת פירש. ואם אמר 'וכי מלאכה היא זו' — משום מלאכות פירש.

ויש מפרשים דברי רב אשי, שהכל תלוי בידיעה האחרונה, המביאתו לידי חיוב קרבן, האם נודע לו באחרונה ששבת היום או שאלו מלאכות אסורות. (כן כתב רא"מ הורביץ 'לולא פרש"י ותוספות'. וכבר פרשו כן התוס' — בשבועות יט.).

ורבינא חולק וסובר שבכל אופן, כיון שפרישתו נובעת משתי הידיעות, ששבת היום ואלו מלאכות אסורות — הלכך אין משנה מה עיקר שגגתו.

'קצר וטחן כגרוגרת' — שיעורי המלאכות השונות שבאכלין — הם כגרוגרת. (עפ"י מגיד משנה — שבת ט, טו). ואין מצרפים הסובין והמורסן, אלא גרוגרת מהאכלין לבדן, כמו לענין שיעור הוצאה [להלן עו:]. (מנחת חינוך — מוסך השבת, 'הטוחן' אות ה). אכן השף מתכת או נוסר עצים — שיעורם אחר, וכפי השיעור הניתן במלאכת הוצאה. (עפ"י רמב"ם ומ"מ שם; מנ"ח שם אות א).

*

'קיימא לן בשבת (עא.) שהחטאת הבאה לכפר החטא, גוררת אותו חטא גם פעם אחר שעשאו, יעוין שם. ונלמד גם כן מזה בתשובה שזוכה לכפרה נתכפר לו גם פעמים אחרים שעשה דבר זה, כי חטא גורר חטא. ושם איתא בלא נודע דחייב אשם תלוי, והיינו שאי אפשר להתכפר בחטאת על זה... ואפילו הכי בגרירה נתכפרה. והוא הדין לכל כפרת חטאים בתשובה...'.
(מתוך צדקת הצדיק קבב. ע"ש)

דף עא

'אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחת מהן וחזר ואכל כזית בהעלמו של שני — אמר רבא: הביא קרבן על ראשון — ראשון ושני מתכפרין... (בע"ב): איתמר אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על הראשון וחזר ונודע לו על השני... ' — לפירוש רש"י ותוס', אביי ורבא סוברים שהדיעות אינן מחלקות את החיובים, ולכך יכול להתכפר בקרבן אחד על החלב שנודע לו בתחילה עם החלב שנודע לו אחר כך. אבל לרבי יוחנן הסובר ידיעות מחלקות (ונסתפקו בגמרא שמה אף ללא הפרשה), בכל אופן חייב קרבן נפרד על כל ידיעה וידיעה. ואם הפריש קרבן לאחר שנודע לו על הראשון וטרם שנודע לו על השני — בזה ודאי לדעת רבי יוחנן ההפרשה מחלקת, ואפשר אף לריש לקיש, וחייב קרבן נוסף על השני. ואפשר שאביי ורבא חולקים גם על זה. או אפשר שמודים שההפרשה אינה מחלקת, והם דיברו כאשר לא הפריש עד שנודע לו הכל. (עפ"י רש"י בע"ב ד"ה וחזר). וכן במחלקת דלעיל, בקצר וטחן, אפשר לדחוק ולפרש שמדובר כשלא הפריש בינתיים עד שנודע לו הכל. עפ"י תוס' ד"ה נודע; מהרש"א להלן).
ואם כבר נתכפר בקרבן שהפריש, טרם נודע לו על השני — לדברי הכל צריך להביא קרבן על השני, ואף אביי ורבא לא נחלקו בכך. כן היא שיטת רש"י ותוס'.
ואולם יש מפרשים (עפ"י רבנו חננאל; כסף משנה בדעת הרמב"ם), שגם לאביי ורבא הידיעות מחלקות, והם דיברו באופן שלא ידע על השני עד שהקריב קרבנו, ולדעתם הכפרה אינה מחלקת, ולכך נתכפר בקרבנו גם על השני, הגם שלא נודע לו עליו בשעת הכפרה, לפי שהוא כחטא אחד עם הראשון. (גם בתוס' הרי"ד כתב שאין לפרש כפרש"י, כי אילו נודע לו על השני קודם כפרתו, ודאי היה מקריבו על שניהם, ולמה אומר 'הביא קרבן על הראשון. וגם השלישי היה מתכפר באותו קרבן, שהרי הביא הקרבן על שני — ומוזה הכריח הרי"ד שאביי ורבא סוברים שאפילו לא נודע לו עד שנתכפר על הראשון, נתכפר גם על השני.
אלא שמלשוננו יש לדייק שגם אם הפריש על הראשון, ונודע לו השני, יש אפשרות להקריב את הקרבן שהפריש גם על השני (כי השני כלול בכפרת החטא הראשון, שהיה עמו בשגגה אחת), וממילא מתכפר גם השלישי מדין גרידה, ואין כאן שינוי בקרבן. נמצא לפי זה שלאביי ורבא אין הידיעות ולא ההפרשות ולא הכפרות מחלקות, כל שנעשו החטאים בהעלם אחד. אך צריך באור לפי זה, כיצד ידרשו אביי ורבא 'על חטאתו'.
ואולם בדעת רבנו חננאל יש לומר, (וכן מבואר בכסף-משנה בדעת הרמב"ם, אליבא דרבי יוחנן), שאם נודע לו על השני לפני שנתכפר — הידיעה מחלקת, לפי שכל ידיעה גורמת לחיוב חטאת נפרד, ורק אם לא נודע לו עד שנתכפר, הכפרה הועילה גם לשני. וכן בארו אחרונים — ע' קהלות יעקב לג; אבי עזרי — שגגות ו. התוס' (בד"ה נודע) הביאו מרבנו שמואל, שכל עוד לא הפריש על הראשון, יכול להפריש קרבן אחד על השני ויגררו